

- **שם המחקר :** שינויים בתחום הקוגניטיבי, החברתי ובהתנהגות מסתגלת בקרב מבוגרים עם קומורבידיות של אוטיזם ומוגבלות שכלית התפתחותית: נתיב מואץ או יציב
- **שנה :** 2025
- **סוג מחקר :** תזה
- **מס' קטלוגי :** 890-719-2023
- **שמות החוקרים:** דורית חכם, בהנחיית : פרופ' חפציבה ליפשיץ
- **רשות המחקר:** אוניברסיטת בר אילן

תקציר המחקר

מחקר זה נערך בסיוע מענק מקרן שלם.

רקע. בעשורים האחרונים חלה עלייה מתמדת בתוחלת החיים של אנשים עם צרכים מיוחדים, אך קיים מיעוט של מחקרים העוסקים בשינויים הקוגניטיביים והתפקודיים המתרחשים עם הגיל באוכלוסייה עם קומורבידיות של אוטיזם ומוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה). מטרת העל. בדיקת שינויי גיל בתחום הקוגניטיבי, החברתי ובהתנהגות מסתגלת בקרב מבוגרים עם קומורבידיות של אוטיזם ומש"ה, לאורם של שני נתיבי התפתחות אפשריים: נתיב ההזדקנות המואץ ונתיב ההתפתחות היציב (Fisher & Zeeman, 1970; Lifshitz, 2020).

מטרות אופרטיביות והשערות:

1. בחינת ההבדלים בין קבוצות הגיל במדדי האינטליגנציה הקריסטלית, הפלואידית, ההתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים:

השערה: בהתאם לתיאוריית ה"גיל המפצה" (Lifshitz, 2020) ציוני קבוצת גיל 35-44 יהיו גבוהים מציוני קבוצת גיל 25-34 באינטליגנציה הקריסטלית, באינטליגנציה הפלואידית, בהתנהגות המסתגלת ובכישורים החברתיים. לא יהיו הבדלים מובהקים בין קבוצת גיל 35-44 לקבוצת גיל 45+ בכלל המדדים הנ"ל, בהתאם למודל נתיב ההתפתחות היציב המצביע על יציבות עד גיל 50-60.

2. בחינת המתאמים בין מדדי האינטליגנציה הקריסטלית, האינטליגנציה הפלואידית וההתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים:

רציונל: נמצא קשר בין אינטליגנציה כללית (g) לתפקוד יומיומי באוכלוסייה עם מוגבלות שכלית התפתחותית (Murray et al., 2014).

השערה: ימצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין כל המדדים.

3. בחינת תרומת הגיל, המגדר ומאפייני האוטיזם להסברת השונות באינטליגנציה הקריסטלית, האינטליגנציה הפלואידית וההתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים:
השערה: משתנים אלו יתרמו במובהק להסברת השונות במשתנים התלויים.

נבדקים. השתתפו 78 מבוגרים עם קומורבידיות של אוטיזם ומש"ה (24 נשים, 54 גברים), בגילאי 25.9-63.3, המתגוררים ועובדים במסגרות המיועדות לבוגרים על הרצף האוטיסטי בעלי צרכי תמיכה גבוהים. המשתתפים חולקו לשלוש קבוצות גיל: 25-34 (N = 29); 35-44 (N = 24); ו-45+ (N = 25).

כלים. נעשה שימוש בבטריה הכוללת שאלון דמוגרפי, מבחני אינטליגנציה קריסטלית ופלואידיה, מבחנים לבדיקת מאפייני אוטיזם וסולם התנהגות מסתגלת וכישורים חברתיים.

תוצאות ופרשנות. ביחס למטרה שינויים עם העליה בגיל- באינטליגנציה הקריסטלית ההשערה נדחתה חלקית - נמצאה יציבות בין קבוצות הגיל 25-34 ו-35-44, אך בניגוד למשוער, נצפתה ירידה מובהקת בקבוצת הגיל 45+ בכל שלושת המדדים, המצביעה על נטיב הזדקנות מואץ החל מגיל 45. באינטליגנציה הפלואידיה ההשערה אוששה חלקית - נמצא שיפור מובהק בקבוצת הגיל 35-44 לעומת 25-34 המעיד על נטיב מתמשך, בהתאם לתיאורית ה"גיל המפצה". ממצא זה תואם גם את החוזקות של אנשים על הרצף האוטיסטי ביכולות פלואידיה (כגון זיכרון עבודה ויכולות ויזו מרחביות) לעומת הקושי שלהם ביכולות הקשורות באינטליגנציה הקריסטלית (כגון ידע נרכש ויכולות מילוליות). אשר לגילאי 35-44 ל-45+ נמצאה יציבות המעידה על נטיב התפתחות יציב. בהתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים ההשערה אוששה - נמצאה יציבות בין קבוצות הגיל 25-34 ו-35-44, וירידה מובהקת בקבוצת הגיל 45+, המעידה על נטיב הזדקנות מואץ.

ביחס למטרת המתאמים, ההשערה אוששה - נמצאו מתאמים חיוביים מובהקים בין מדדי האינטליגנציה הקריסטלית, האינטליגנציה הפלואידיה, וההתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים. ממצא זה מעיד על כך ששני סוגי האינטליגנציה הינם מבנים נפרדים הקשורים זה לזה וחולקים גורמים קוגניטיביים משותפים. הקשר המובהק בין האינטליגנציה הקריסטלית להתנהגות מסתגלת והכישורים החברתיים מדגיש את החשיבות של ידע נרכש ומיומנויות מילוליות לתפקוד בחיי היומיום (Dakopoulos et al., 2024; Murray et al., 2014) לעומת זאת, הקשר בין התנהגות מסתגלת לאינטליגנציה הפלואידיה לא הגיע למובהקות, מה שמרמז על כך שיכולות פלואידיה תורמות פחות לתפקוד היומיומי והחברתי בקרב אנשים על הרצף האוטיסטי עם מש"ה.

ביחס למטרת הרגרסיה ותרומת המאפיינים הדמוגרפיים להסברת השונות של המשתתפים התלויים במחקר, ההשערה אוששה חלקית - נמצאה תרומה מובהקת של גיל להתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים, ככל שהגיל עלה, ציוני ההתנהגות המסתגלת והכישורים החברתיים ירדו. לעומת זאת, מאפייני האוטיזם תרמו במובהק לכלל המשתתפים. נמצאה תרומה (8.9%-16.7%) של מאפייני האוטיזם לאינטליגנציה הקריסטלית, להתנהגות המסתגלת ולכישורים החברתיים, ותרומה מתונה (8.7%) ליכולות הפלואידיה. ממצא זה מעיד על כך שהאינטליגנציה הפלואידיה אינה תלויה במאפיינים חברתיים ותקשורתיים, ונשמרת יציבה יותר בקרב אוכלוסייה עם קומורבידיות של אוטיזם ומש"ה.

תרומה תיאורטית. המחקר מצביע על שני נתיבי התפתחות במקביל: נטיב מואץ באינטליגנציה הקריסטלית ובהתנהגות המסתגלת החל מגיל 45, לעומת נטיב מתמשך- "מפצה" בגילאי 35-44 ולאחר מכן יציבות באינטליגנציה הפלואידיה, גם באוכלוסייה על הרצף האוטיסטי עם מש"ה. ממצאים אלו מאוששים את תיאוריית ה"גיל המפצה" (Lifshitz, 2020) (גם באוכלוסייה עם קומורבידיות של אוטיזם ומש"ה). עם זאת, הם מצביעים על דיפרנציאציה בין תחומי תפקוד קוגניטיביים שונים באוכלוסייה זו.

תרומה יישומית-חינוכית. יש לפתח תכניות התערבות דיפרנציאליות למבוגרים על הרצף האוטיסטי עם מש"ה. בגילאי 25-44, מומלץ לחזק מיומנויות קוגניטיביות וחברתיות שיעכבו את הירידה הצפויה בתפקוד. לעומת זאת, בגילאי 45 ומעלה, יש להתמקד בשימור יכולות קיימות, האטת קצב הירידה ופיתוח אסטרטגיות פיצוי, תוך ניצול

החוזקות היציבות יחסית בתחום הפלואידי כבסיס לפיצוי על הירידה ביכולות המילוליות, בכישורים החברתיים ובמיומנויות היומיום. גישה זו מכירה בכך שמטרות ההתערבות צריכות להתאים לשלב ההתפתחותי - מעבר מפיתוח ושיפור בגילאים הצעירים יותר, לשימור ופיצוי בגיל המבוגר.

מילות מפתח: קומורבידיות אוטיזם ומוגבלות שכלית התפתחותית, הזדקנות באוטיזם, גיל מפצה אינטליגנציה קריסטלית ופלואידית, התנהגות מסתגלת באוטיזם, מבוגרים על הרצף האוטיסטי, נתיבי התפתחות קוגניטיביים, הזדקנות מואצת במוגבלות שכלית .

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)